

До Спеціалізованої вченої ради
Д 41.136.01 Міжнародного
гуманітарного університету

Фонтанська дорога, 33,
м. Одеса, 65009

ВІДГУК

**опонента, доктора юридичних наук, професора Крет Галини Романівни
на дисертацію Ракіпової Інни Василівни
«Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної
комунікації потерпілого у кримінальному провадженні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертації зумовлена її концептуальним характером для науки кримінального процесуального права та включає в себе доктринальний і правозастосовний аспекти.

У доктринальному аспекті про актуальність теми свідчить те, що незважаючи на істотний внесок науковців у розробку проблематики процесуального статусу потерпілого як учасника кримінального провадження, його участі під час досудового розслідування та судового розгляду і забезпечення його прав та законних інтересів, діяльність потерпілого не розглядалася крізь призму його правозахисної комунікації. Це вказує на нагальну потребу в розробці концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі як цілісного ефективного правового механізму реалізації його прав та законних інтересів, у тому числі у визначенні її форм, видів, основних категорій та окресленні проблематики комунікації потерпілого в ході досудового розслідування та судового розгляду, що забезпечить

отримання нових наукових знань, у тому числі й стосовно можливих шляхів вирішення існуючих проблем як теоретичного, так і практичного характеру.

У правозастосовному аспекті актуальність теми зумовлена наявними у слідчій і судовій практиці проблемними випадками комунікації потерпілого, розв'язання яких уможлиблюється шляхом забезпечення впровадження та ефективного функціонування концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Викладене свідчить про актуальність обраної І.В. Ракіповою теми дисертації, її теоретичну і практичну значимість та вказує на логічність постановки і вирішення комплексної науково-прикладної проблеми, сутність якої полягає у формуванні теоретичних, правових та праксеологічних засад правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Обрання дисертанткою проблематики дослідження узгоджується з науковими програмами, планами, темами. Зокрема, дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, визначених 03.03.2016 р. Національною академією правових наук України. Тема дисертації затверджена вченою радою Міжнародного гуманітарного університету 26.12.2018 р. (протокол № 3) та відповідає темам науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя» (№ 0123U101585) та кафедри кримінального права, процесу та криміналістики «Реформування кримінальної юстиції в умовах глобального інформаційного суспільства».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є обґрунтованими, переконливими та методологічно вірними, мають системний, комплексний характер і містять необхідну новизну.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджуються з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження сформульовані коректно та зауважень не викликають. Так, об'єктом дослідження є доктрина сучасного кримінально-процесуального права та правовідносини, що виникають під час реалізації правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. Предметом дослідження є теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується коректною методологією, використаною нормативною базою, фундаментальною теоретичною та емпіричною основою дослідження.

Методологічним підґрунтям дослідження стала сукупність підходів, принципів і методів пізнання, а саме: системний, аксіологічний, антропологічний та нормативно-юридичний підходи, принципи системності, історизму, детермінізму, діалектичної єдності теорії і практики, а також систему філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання – аналіз і синтез, методи діалектики, структурно-функціонального аналізу, історико-правовий, логіко-нормативний та соціологічний методи. Системне і комплексне застосування вказаних підходів, принципів і методів, з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності, сприяло забезпеченню всебічності і повноти проведеного дослідження правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні, об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

У ході обґрунтування наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих дисертанткою, використано широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з кримінального та кримінального процесуального права, а також інших галузевих дисциплін, зокрема: філософії права, теорії права, конституційного права, психології, філософії тощо. Наукові джерела використані здобувачкою переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих або інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідниці та її високу загальну наукову культуру.

Авторкою використано широку нормативно-правову базу, а також достатній емпіричний матеріал, репрезентативність якого вплинула на обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій проведеного дослідження.

У цілому, аналіз дисертації дає підстави констатувати, що вона є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням актуальної для науки кримінального процесуального права проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. З урахуванням чіткого та послідовного формулювання мети і завдань дослідження, авторкою достатньо повно розкрито основний зміст теми, висвітлено найбільш актуальні її проблеми і зроблено наукові висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою, з належним використанням понятійно-категоріального апарату, оформлена у відповідності до встановлених вимог. Матеріал викладений чітко, логічно, послідовно та доступно.

Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження. Повнота викладу в дисертації основних наукових положень, висновків і рекомендацій відповідає встановленим вимогам.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх значення. Наукова новизна отриманих результатів визначається обраною темою і колом розглянутих у дисертації питань. Дисертація є першим у вітчизняній кримінально-процесуальній науці спеціальним комплексним дослідженням проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі України.

Сформульовані та аргументовані авторкою результати дисертації є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи наукової новизни і пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства. Зокрема, авторкою вперше:

– запропоновано науково-прикладну концепцію правозахисної комунікації потерпілого та визначено положення, на яких вона повинна

базуватися у кримінально-процесуальній доктрині, а саме: поняття правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні, її ознаки, форми, види, а також наукові галузеві категорії, які є основними векторами побудови комунікативної парадигми у кримінально-процесуальній доктрині: «правозахисна комунікація потерпілого», «комунікативна рівність», «комунікативні гарантії», «комунікативні бар'єри», «комунікативна позиція», «форма та вид правозахисної комунікації потерпілого»;

– вказано, що стрижневим принципом правозастосовного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію, є принцип полілогічної комунікації, де полілог розуміється як динамічний спосіб спілкування, мислення, пізнання, роз'яснення та тлумачення, що веде від аналізу прогалин, колізій, юридико-технічних помилок галузевої правової норми до ефективного правотворення та правозастосування;

– обґрунтовано комунікативну рівність як основоположну цінність, що пронизує галузеву правову норму, та означає забезпечену кримінальним процесуальним законом можливість потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника комунікувати на рівних правах зі стороною захисту у змагальному кримінальному процесі;

– сформульовано систему комунікативних гарантій прав потерпілого як законодавчо визначених і закріплених засобів забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні на основі комунікативної рівності, якими є: забезпечення права потерпілого на представництво та на захист від вторинної віктимізації на рівні основоположних галузевих засад кримінального провадження; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду проінформувати потерпілого щодо прав, передбачених КПК, та роз'яснити відповідні права; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду визнати особу, якій завдано шкоди кримінальним правопорушенням, потерпілим у кримінальному провадженні та постановити відповідне рішення; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду не пізніше 24 годин із

моменту прийняття заяви особи про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення до провадження як потерпілого винести постанову про відмову у визнанні потерпілим, або відмову у залученні до провадження як потерпілого у разі прийняття відповідних рішень; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду забезпечити право потерпілого на здійснення представництва за призначенням; забезпечення компенсації шкоди, завданої потерпілому кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, за рахунок Державного бюджету України у визначених законом випадках; створення Компенсаційного фонду для відшкодування потерпілим шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; забезпечення права потерпілого на медіацію під час досудового, судового провадження та при виконанні судового рішення; забезпечення змагальності та недопустимості звуження права потерпілого на процесуальну комунікацію на всіх стадіях кримінального провадження та в особливих порядках кримінального провадження;

– запропоновано визначення комунікативної позиції потерпілого у кримінальному провадженні як усвідомлено сформованого переконання та волі потерпілого щодо можливостей та бажання реалізувати свої права та захистити законні інтереси в кримінальному провадженні.

Дисертація містить низку інших цікавих та аргументованих положень, висновків і рекомендацій, у тому числі щодо внесення науково обґрунтованих пропозицій до чинного кримінального процесуального законодавства, що у своїй сукупності забезпечують впровадження та ефективне функціонування концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Таким чином, ступінь новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються теоретичною та практичною значимістю та можуть бути використані в: 1) науково-дослідній діяльності (для подальшого дослідження

проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі); 2) правотворчій діяльності (для вдосконалення національного законодавства у сфері реалізації правозахисної комунікації потерпілим, його представником, законним представником, правонаступником, слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом); 3) правозастосовній діяльності (для вдосконалення діяльності правоохоронних органів, суду та адвокатури щодо реалізації правозахисної комунікації у кримінальному процесі); 4) навчальному процесі (при викладанні навчальних курсів «Кримінальний процес», «Адвокатська діяльність в Україні», «Правознавство», спеціальних курсів «Складання кримінальних процесуальних документів під час досудового розслідування», «Сучасні проблеми кримінального процесуального права», «Правові системи сучасності», «Правове регулювання інформаційно-комунікаційних відносин», підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо повно викладені в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображено в 54 наукових працях, серед яких 1 одноособова монографія «Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України», 2 колективні монографії «Щодо «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві: право на комунікацію» та «Потерпілий в кримінальному провадженні: щодо забезпечення права на процесуальну комунікацію», 23 наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 3 наукові статті, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях (Web of Science Core Collection), а також 25 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Основні наукові положення, висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях, зарахованих за

темою дисертації, та відображають актуальність обраної теми дослідження, її наукову новизну, теоретичну та практичну значимість, а також є вагомим внеском дисертантки у розвиток науки кримінального процесу.

Реферат містить загальну характеристику дисертації, її основного змісту і висновків, списку наукових публікацій, зарахованих за темою докторської дисертації. Зміст реферату та дисертації свідчить про їх повну ідентичність у частині викладення актуальності теми, зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета, методів дослідження, наукової новизни одержаних результатів, їх практичного значення, особистого внеску здобувачки, апробації результатів дисертації, публікацій і структури дисертації. Зміст реферату відтворює основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, стисло. Реферат не містить інформації, яка була б відсутня в тексті дисертації.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Наукові положення, висновки і рекомендацій, сформульовані в дисертації, мають самостійний характер та отримані дисертанткою на підставі особистих досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, авторкою вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувалися.

У результаті вивчення дисертації академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації. У цілому відзначаючи логічність і послідовність побудови дослідження, його новизну, обґрунтованість та аргументованість отриманих результатів, належний науковий рівень дисертації, потрібно звернути увагу дисертантки на певні положення, що викликають зауваження:

1. Авторка неодноразово оперує поняттям «право на представництво» (стор. 39, 97, 104, 464 дисертації та інші), в тому числі пропонує доповнити частину 1 статті 20 КПК України реченням такого змісту «Потерпілий має право на представництво, яке полягає у наданні йому можливості

користуватися правничою допомогою представника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом» (стор. 104 дисертації). Зі змісту наведених пропозицій залишається незрозумілим, про реалізацію яких саме «інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом», окрім права користуватися правничою допомогою захисника, йде мова, що свідчить про доцільність уточнення авторського визначення поняття «права на представництво».

2. У взаємозв'язку з попереднім зауваженням варто також звернути увагу авторки на те, що в додатку В «Порівняльна таблиця щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (у частині правової регламентації захисту прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні)» (стор. 461-523 дисертації) нею не запропоновано нормативно закріпити правові наслідки порушення права потерпілого на представництво, зокрема в тих випадках, коли його участь у кримінальному провадженні, на думку авторки, є обов'язковою (перелік таких випадків наводиться в зазначеному додатку на стор. 474-475 дисертації), в тому числі здобувачкою не розглянуто можливість визнання доказів, отриманих з відповідними порушеннями, недопустимими (за аналогією з пунктом 3 частини 1 статті 87 КПК України).

3. Авторкою послідовно відстоюється позиція стосовно розширення участі представника потерпілого у кримінальному провадженні, зокрема забезпечення його обов'язкової участі та залучення представника для здійснення представництва за призначенням у кримінальному провадженні як види правозахисної комунікації (стор. 105-125 дисертації). Тому виникає питання стосовно того, чи не доцільно додатково регламентувати окремі правила участі представника потерпілого у кримінальному провадженні, зокрема передбачити відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених на нього обов'язків і за зловживання наданими йому правами.

4. У межах розділу 3 «Правозахисна комунікація потерпілого на досудовому розслідуванні» (стор. 126-245 дисертації) авторка широко

досліджує проблематику оскарження потерпілим, його представником та законним представником низки процесуальних рішень, дій і бездіяльності слідчого та прокурора, в тому числі у підрозділі 3.5 розкриває комунікативні проблеми оскарження потерпілим недотримання розумних строків кримінального провадження (стор. 228-245 дисертації), а в додатку В «Порівняльна таблиця щодо внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (у частині правової регламентації захисту прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні)» наводить пропозиції стосовно внесення доповнень до статті 308 КПК України у частині оскарження недотримання розумних строків (стор. 503-504 дисертації). У зв'язку з цим виникає питання, чи не доцільно було б авторці звернутися до встановлення можливості надання потерпілому, його представнику та законному представнику права оскаржити повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом (пункт 10 частини 1 статті 303 КПК України)?

5. Авторка неодноразово використовує терміни «вторинна віктимізація» та «захист від вторинної віктимізації», визначення понять яких відсутнє як у кримінальному процесуальному законодавстві, а також пропонує запровадити вказані терміни до норм кримінального процесуального закону, зокрема, в пропонованій нею редакції статті 11-1 КПК України (стор. 133, 464 дисертації). У зв'язку з цим потрібно звернути увагу здобувачки на декілька моментів, пов'язаних із застосуванням цих термінів і розкриттям їх змісту. По-перше, дисертантці доцільно було б запропонувати дефініцію поняття «вторинна віктимізація» у пропонованій нею редакції статті 11-1 КПК України або в одному із Законів України: «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чи «Про безоплатну правничу допомогу». По-друге, викликає певні зауваження використання авторкою терміну «захист від вторинної віктимізації», оскільки мова йде швидше про її попередження, ніж про захист від неї. По-третє,

визначаючи зміст цього терміну, дисертантка у пропонованій редакції статті 11-1 КПК України вказує, що «у разі необхідності такі заходи повинні включати заходи забезпечення безпеки потерпілого, його представника, законного представника, членів сім'ї та близьких родичів» (стор. 464 дисертації). Водночас, така пропозиція потребує кореляції з нормами Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», як мінімум, стосовно двох аспектів: 1) пункт «б» статті 2 наведеного Закону передбачає, що право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, зазначених у статтях 1 і 7 цього Закону, за наявності відповідних підстав мають потерпілий та його представник у кримінальному провадженні і не містить згадки про законного представника потерпілого; 2) частина 1 статті вказаного Закону закріплює, що підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, зазначених у статті 2 цього Закону, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну. Виходячи з цього, потрібно вести мову швидше про закріплення права потерпілого клопотати про вжиття стосовно нього заходів, спрямованих на попередження вторинної віктимізації, без надання йому статусу загальної засади кримінального провадження та, відповідно, його наведення в нормах, присвячених урегулюванню процесуального статусу потерпілого.

Разом з тим, наведені зауваження, які стосуються дискусійних положень дисертації, не ставлять під сумнів її високий рівень, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та можуть бути основою для наукового обговорення під час її захисту.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Актуальність, новизна, обґрунтованість і достовірність одержаних наукових результатів, їх теоретична та практична значимість доводять, що дисертація Інни Василівни Ракіпової «Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій авторкою розв'язано

конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесуального права.

Дисертація відповідає спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Реферат дисертації відповідає її змісту та повно відображає основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації. Дисертацію та реферат оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Дисертація відповідає вимогам МОН України до дисертацій, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора наук і пунктам 7, 8 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка, Інна Василівна Ракіпова, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Опонент –

суддя Великої Палати Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

«29» серпня 2023 року

Г.Р. Крет